

# Куцулан

## I

Сънят на Велко Чернев бил нарушен от виковете на Мето Мудрин, които идели от двора му:

- Чернев, - викал Мудрин- ставай! Ще ходим на лов за вълци!

По селата още от онова време си е имало хора, чийто глас се чувал над този на другите. Обикновено такива хора били стари и мъдри. Във Врабча обаче най се чувал гласът на Мето Мудрин, а тоя мъж не бил нито стар, нито който знае колко мъдър. Обаче бил три пъти по мъж от всички в селото. И най мразел да каже нещо и някой от селото да не го слуша, да не прави това, което е наредил. Тогава ставало страшно. Ядосвал се Мудрин. Почвали се караници, разпавии и често се стигало до бой. Иначе Мето бил честен човек и, когато искал нещо да се направи, не за своето, а за благо на цялото село го искал. Това знаел и самият Велко Чернев. Само дето не разбирал как ловът на вълци през оня студен и снеговит ноемврийски ден щял да помогне на хората от Врабча.

Освен това 30-годишният Велко бил ходил на лов само за птици и то само два пъти та не можел да разбере с какво може да бъде полезен на Мето. Другите селяни обикновено използвали Чернев като свирач по време на празници или като разказвач на приказки. Още го карали да свири срещу мъглата, понеже- то се знае, мъглата я прави хала, която може да бъде прогонена само от съботник (който е роден в събота) какъвто бил и Чернев. И съботниците били способни да разпознават човек от чудовище и да гонят второто. От тях ставали певци и най-вече разказвачи, ала не и ловци.

Въпреки това Велко взел пушката си и не питал Мудрин защо него вика. Излязъл на двора. Там освен първенецът на селото го чакали още 10тина ловци, които не били от Врабча и били непознати на Чернев. Мето Мудрин ги събрал около себе си и им рекъл ето какво:

- Вълка, дето ще ловим, ще ни донесе бая злато. По-богати ще ни направи. Така че ви искам всички съсредоточени.

И Велко не разбрал защо първенецът е събрал хора от различните села, вместо само от Врабча да вземе и тях да направи по-богати. Огледал ги всичките- силни, яки мъже. Изглеждали си като истински ловци. Само съботникът се чувствал не на място. И все пак потеглил с тях, като си мислел, че вечерта отново ще си бъде у дома. Не знаел, че не му е било писано през следващите няколко дни да види родната си къща.

Мето ги водел през гори, които може и да са били познати на другите мъже, ала Чернев виждал за първи път и не знаел въобще накъде вървят. Цял ден не се спрели. По залез слънце чак Мето ги извел на поле, сред което в далечината се виждала една хижа. Тая хижа била прилична повече на кошара и била толкова ниска, че трудно било

човек да я забележи сред преспите сняг около нея. И Чернев навярно нямало да я забележи, ако първенецът не му я бил показал.

- Съботнико,- рекъл му Мудрин- виждаш ли оная хижа?
- Виждам я.- отговорил му Велко.
- Като я виждаш, иди поразчисти малко снега около нея, събери дърва и напали огън вътре. Ние с момчетата ще идем да проверим за вълци. Когато се върнем в хижата, искам вътре да е топло, за да се посгреем.

Велко се почувствал като глупак, който напразно носел пушка със себе си, понеже си мислел, че тя не ще му е нужна и че не за да стреля с нея, а за да пали огън и да чисти е бил повикан на тоя лов. Поне и той като другите щял да вземе пари, ако въпросният вълк бъде убит.

А Мето Мудрин и останалите 10тина мъже се върнали в хижата след час-два. Не били намерили вълци, но пък били убили няколко заека. Тях Врабчанският първенец одрал и, като ги изпекъл на запаления от съботника огън, гостил с тях спътниците си. Вътре в хижата било тясно за толкова много мъже, понеже самата тя представлявала само една стая без нищо в нея. Въпреки това всички легнали сити около огъня на земята. Поотпуснали се и някои тъкмо вече почнали да се унасят в дрямка, когато Мудриният глас ги стреснал та разсънил. Рекъл той ето какво:

- Съботнико, ти знаеш ли кой е Куцулан?

Знаел. Все пак работата му била да знае и разказва приказки.

- Разбира се. – отговорил му Чернев.

После пак се чули думи на Мудрин:

- И аз зная.

Сетне мълчание.

А по-сетне пак Мудрин:

- Ала май има тука хора, които не знаят ; не са чували за Куцулан. Разкажи им, Чернев, кой е той.

И Чернев почнал:

- Куцулан е най-големият и най-опасният вълк сред вълците. Малко хора са оцелели след като са се изпречили на пътя му. Това чудовище има едно око (другото му е извадено). И понеже е куцо (затова и името му е такова), винаги ходи накрая на глутницата макар да я командва и да е най-силният сред нея... Това е Куцулан.
- Това е Куцулан.- повторил Мудрин.

И като се надигнал, продължил:

- Същия този Куцулан трябва да уловим.

Велко Чернев се засмял на тия негови думи и рекъл:

- Това е само легенда, Мудрин. Куцулан не съществува.
- Не е легенда. – отговорил му първенецът и легнал да спи.

Преди да затвори очи обаче рекъл на спътниците си още нещо :

- И да знаете, трябва да го хванем жив. Понеже за мъртвия Куцулан няма да получим нищо.

Велко питал:

- Кой е тоя, дето ще ни плати, ако заловим една легенда?

Мето му отговорил:

- Идриз бей.

Идриз бей бил тоя, който командвал Изнебол кабасъ (Трън) след безследното изчезване на Кара Феиз и сина му Али бег. Той наследил от двамата както високата кула в Таран паланка (с това име бил познат Трън сред други турци), така и задачата да се справи с оня войвода, който се противопоставял и на кърджалийска, и на всякаква турска власт по тия земи и който се наричал Кръстан

- За какво му е притрябвал Куцулан на Идриз бей?- питал един от 10те ловци.
- Казват, че Идриз бей иска да привлече тоя вълк на своя страна. В Трън вече почти няма човек, който да не е виждал Куцулан и да не се страхува от него. Ако Куцулан се застъпи за бея, хората ще ги е страх повече от тоя, който управлява трънските земи, сиреч- от самия Идриз бей, и сигурно ще почнат по-малко да се бунтуват.- това рекъл Мудрин.

Обърнал се на една страна и заспал.

## II

На сутринта напуснали това, което Врабчанският първенец наричал хижа. И тоя втори ден прекарвали също сякаш в търсене на колиба, в която Велко да почисти и да запали огън. Такава Мудрин намерил сред една борова гора. Показал я на Чернев и отново се изгубил с другите мъже от погледа на съботника. Последният останал сам тоя път доста преди залез слънце. Въпреки това в гората била паднала гъста мъгла и било много мрачно. Велко, който иначе не вярвал, че съботниците имат кой знае какви дарби, все пак извадил кавала си и засвирил срещу мъглата. Ала свирнята му не била весела, а тъжна и бавна. И сякаш на нея след малко отговорил вълчи вой. Такъв Чернев бил чувал и преди, но никога толкова близо. Той спрял да свири и прибрал кавала си , за да не вдига повече шум. Пушката пък си бил оставил в колибата Кръвта на тоя съботник, за когото селяните-мечтатели смятали, че има сили да се бори с хали и

змейове, замръзнала от само един вълчи вой. После обаче последвал и втори такъв- още по-наблизо. Мъжът в мъглата почнал да се върти и оглежда във всички посоки. Чувал стъпки, но не виждал нищо дълго време. Ала сетне от мъглата сякаш се родили вълци. И тях той така и не видял ясно, понеже, като минали близо покрай него, образите им все пак били замъглени. Това била глутница от вълци-сенки, които били над 20. И нито един от тия зверове не обърнал внимание на съботника. Преследвали нещо друго, ала той не знаел какво. И не го интересувало. Важното за него било, че не него гонели. И все пак дълбоко се уплашил, когато сред тая глутница видял (макар и през мъглата) тоя, за когото до предишната вечер смятал, че съществува само в легендите и в това се бил опитвал да убеди Врабчанския първенец.

Велко Чернев видял с глутницата да тича Куцулан.

Приличал той на човек, облечен във вълчи кожи и държащ лък в десницата и колчан със стрели в лявата си ръка. Имал дълги черни коси и също такава брада. И само това, че тичал с вълците го издавало, че не е обикновен човек. Както змейовете са полухора полудраconi, така и Куцулан бил наполовина човек, наполовина вълк. Или поне така си помислил по онова време Велко. Друго още се сетил той: че до дотогава по-голям човек от Мудрин не бил виждал. Куцулан бил и по-висок и, по-едър от Врабчанския първенец. И по-право да се каже е, че той не тичал с глутницата, ами ходел бързо колкото можел, понеже накуцвал много, ала не се спирал. И Велко щял да го изгуби в мъглата, ако не го бил последвал. Когато Куцулан минал покрай него, той не могъл да види добре лицето на човека-вълк в мъглата. Не видял, но си знаел, че има едно око. И само може да се предполага, че Чернев последвал куция звяр, защото повярвал в силата на съботниците, която живеела в него. Иначе обикновен, невъоръжен човек едва ли би последвал Куцулан в гората. Велко го сторил.

А едноокият го водел все нагоре и нагоре в планината. По някое време мъглата останала долу, ще рече- зад гърба на двамата. Чернев видял човека-вълк да стои изправен на гърба на една скала, която се намирала високо над широка поляна. По-голямата част от последната била скрита в мъглата, а тя малко по малко се отдръпвала. Съботникът все още наблюдавал само гърба Куцулан, чиято глава била наведена надолу към поляната, и се досетил, че единственото око се било вгледало точно в нея. А от глутницата нямало следа. Сякаш била потънала вдън земя. Сетне обаче вълчи вой се чул някъде отдолу и Велко разбрал (кой знае как), че трябва да извади кавала си и да почне да свири. И го направил. Засвирил той тоя път не тъжна, а весела и бърза песен. И докато свирел, се загледал в пръстите на Куцулан, които играели заедно с музиката по лъка му. Тая песен на съботника направила още ето какво. Накарала мъглата да започне да се отдръпва по-бързо от поляната и скоро много части от нея се разкрили през свирача. В една такава той видял да бяга елен, преследван от глутницата на Куцулан. Последният извадил стрела, ала рогатото животно, като скочило, скрило се пак в мъглата. И Велко засвирил още по-бързо и оная разкрила къде е еленът, а той продължил сякаш да я гони. Скачал към нея, за да може да се скрие, ала в която и посока да скачал, тя се отдръпвала от него като попарена и го оставяла на открито. Еленът имал голяма преднина пред преследващите го вълци, които били по-бавни, и

скоро щял да се скрие в гората. Но в него мит Куцулан вдигнал лъка нависоко, опънал тетивата и сякаш се прицелил в слънцето. Започнал да вие като вълк и тогава пуснал тетивата. Стрелата му, като описала дъга на небосклона, сякаш продължила неговия вой и той се разнесъл през цялата местност. Спрял, когато стрелата се забила в елена и той паднал мъртъв.

Велко престанал да свири. Видял Куцулановата глутница да разкъсва елена. Тогава едноокият се обърнал и съботникът срещнал погледа му. Ала това не било първият път, когато го срещал. И понеже познавал това око, този поглед, паднал на земята и заплакал.

Куцулан нищо не му казал. Оставил го сам и отишъл на поляната при вълците и елена. Като ги стигнал, мъглата закрила и трупа, и зверовете, и едноокия. Те всички се изгубили от погледа на Чернев.

### III

По това време били изминали вече седем години от оня слънчев, ала студен януарски ден, в който от кулата в Изнебол кабасъ излезли заедно Кара Феиз, Али бег и Идриз бей. Пред тях стояли заловените 150 Кръстанови съратници. Ала понеже слънцето греело в Кара-Феизовите, Алибеговите и Идризбейовите очи, те не могли да видят тия бунтовници срещу тях, които били под сянка на облак.

Идриз бей тогава още нямал власт над тия земи- тя принадлежала на Али бег. И първият не знаел, че щял отново да се върне след седем години като пратеник на султана и да вземе тая власт. По него време той просто минавал през трънския край с войската си и, като разбрал за проблемите с Кръстан войвода, решил да помогне на Али бег за разрешаването им. Не коствало много време и усилия, за да залови бунтовниците. А ги заловил в деня, който се падал преди голямата битка между Али бег и Кръстан.

Идриз бей сложил ръка над очите си та попречил на слънцето да ги заслепява. Тогава чак той видял Кръстановите съратници и се засмял. Обърнал се към Кара Феиз и Али бег и им рекъл:

- Видяхте ли? По-лесно е направо да идеш и да ги заловиш вместо да сечеш горите, в които могат се скрият. Не дървета, а бунтовници е трябвало да сечете!

Кара Феиз бил пратил по-рано тоя ден доверени нему хора да докарат селяни от всички села в Трънско, за да видят това, което щяло да се случи с Кръсановите съратници. Сред тия селяни бил и Велко Чернев. Него сложили да гледа в най-предната редица. И видял той пленените люде наред площада. Сред тях имало и стари, и млади, и по-силни, и по-слаби- всичките смели.

Идриз бей пристъпил към тях и им рекъл:

- Чували ли сте за император Василий II? Не сте разбира се. Откъде ще сте чували? Аз ще ви кажа за него. Наричали го Българоубиец. Той пленил 15 хиляди български войници на българския цар Самуил (понеже и вие някога сте имали царе) , които дръзнали да се бунтуват срещу него, и ги ослепил. Оставял само на всеки 100 по един с едно око, за да ги води при Самуила. И Самуил, като си видял незрящите войници, не издържал и умрял. Днес вие ще сте Самуиловите войници, а утре Кръстан ще бъде Самуил!- и млъкнал.

Загледал се в бунтовниците. Това направили и тия, които били там, за да наблюдават наказанието им.

Бунтовниците не гъкнали. Не помръднали.

Идриз бей вървял сред тях. Оглеждал ги. Спрял се на едно момче, което било навело глава. Беят му я вдигнал и го погледнал в очите. Ала момчето било кривогледо та не се знае дали въобще е гледало към турчина. Старите хора едно време казвали за кривогледите люде, че Господ нарочно ги прави такива, понеже истинският им поглед бил страшен и можел да сразява всекиго, който го срещнел. Затова по-добре било за другите, че такива хора са кривогледи и сразяващият им поглед не можел да бъде срещнат. Това го знаел самият Велко Чернев, ала Идриз бей май не го е знаел, защото иначе е щял да извади и двете очи на това момче. А той се решил да го остави само с едно око заради отговорите, които кривогледото му дало.

Идриз бей го питал:

- На колко си години?

То отговорило:

- На 15.

Идриз бей го питал:

- Как ти е името?

То отговорило :

- Вълкомир се казвам.
- Вълкомир?! Ти да не си момчето на Кръстан? – обадил се Али бег.
- Аз съм.- рекъл Вълкомир..
- Какво говориш, Али? Кръсан има син?- питал Идриз бей Кара-Феизовия син.

Ала не той, а Вълкомир му отговорил:

- Не ми е баща, но той ме отгледа.
- Хубаво.- рекъл Идриз бей.- Значи Кръстан ще се зарадва, че точно неговото момче ще е единственият, който ще вижда (макар и с едно само око), от всичките му 150 съратници. Тебе избирам, Вълкомире, да водиш останалите и ти пожелавам да имаш дълъг живот, за да можеш дълго да гледаш останалите

слепци та да си спомняш и разказваш за мене!- и с десницата извадил камата си, а с нея – дясното Вълкомирово око.

Докато го вадел обаче момчето крещяло от болка и другото му- лявото око, било затворено та тогава Идриз бей така и не срещнал погледа му. Сетне беят счупил десния му крак, за да може по-бавно да заведе слепците при Кръстан. Той искал последните да стигнат при него едва на следващия ден, когато трябвало да се състои битката между войводата и Али бег. И когато Идриз бей приключил с Вълкомир, бутнал го настрани та последният , като се озовал на колене пред Велко Чернев, отворил лявото си око. Вече не бил кривоглед (когато нямаш едно око, което да гледа в различна посока от тая на второто, няма как да си разноглед) и погледът му срещнал тоя на съботника и го сразил. Чернев заплакал- нещо, което дори момчето на Кръстан не направило през оня слънчев, ала студен ден, и избягал.

## IV

За случилото се преди седем години пред кулата на Кара Феиз се бил сетил Велко, когато видял Куцулан и заради погледа му разбрал, че той е Вълкомир. Само не знаел кога момчето на Кръстан е станало толкова близко с тая глутница вълци и защо се превърнало в Куцулан. Всичко това го научил от Мето Мудрин вечерта в хижата.

Отново съботникът запалил огън. Отново мъжете се събрали около него. Ала тоя път разказвачът бил Мудрин. Той разправил много неща, които Чернев вече знаел. Последният обаче се правел на заинтересован дори от тях, понеже не искал Вrabчанският първенец да знае нито за срещата му с Куцулан, нито за несъгласието му той да бъде заловен и предаден от тях на Идриз бей...

По едно време Велко наистина наострил уши. Мудрин разказвал неща, които до тоя момент не били нему известни:

- След като ослепил 149те останали бунтовници, Идриз бей пуснал Вълкомир да ги води при Кръстан. Ала момчето не сторило това, което искал беят. Не отвело мъжете при войводата и те самите не знаели това. Следвали го и си мислели, че все пак отиват при Кръстан. И по някое време Вълкомир се спрял на едно поле край Вrabча и им рекъл: „Стойте тука. Чакайте ме. Ей сега ще се върна.” И не се върнал въобще. А те го чакали, чакали... Едва привечер на другия ден след като били ослепени, Кръстановите съратници били видени от един Вrabчански селянин. Той им казал къде се намират и кое време на деня е. Разбрали слепците, че са изпуснали битката на Кръстан и Али бег и още се досетили, че Вълкомир въобще не ги бил водел при войводата. „Сега Кръстан ще си помисли, че сме предатели! Проклет да си Вълкомире!”- носел се на далеч гласът на разгневените мъже. „Само да ни паднеш! Ще те убием!”, казвали още. А сред тях имало мъже от всяко едно село по тия земи, та сякаш цяло Трънско проклето момчето на Кръстан. И заради това, а и понеже не желаел да поглежда слепците и да си спомня за Идриз бей, Вълкомир още през оная зима заживял сам в

гората. Вържъл се бил с една кама и с нищо повече. Ала не оръжията се оказали това, от което най-много имал нужда. Тая зима се падала една от най-студените в Трънско, а той бил слабо облечен. И още през първата нощ щял да замръзне, ако не бил намерил трупа на оня вълк по Костенурката в ждрелото на река Клисуре. Извадил камата и одрал мъртвото животно. Свалил му кожата и се облякъл с нея та се стоплил. Сетне Вълкомир си направил лък и стрели. Качил се на една скала и зачакал утрото. Щом то дошло видял долу край реката елен. Пригответил се. Прицелил се. Опънал тетивата. Стрелял. И улучил. Ала в тоя момент видял към мъртвия елен да се задава глутница вълци. И точно тя изляла плячката му вместо него. Тоя ден си останал гладен. А това се повторило и на следващия, и на по-следващия- Вълкомир убивал животното, ала докато стигнал с куция си крак до него и вълците го изяждали. На четвъртия ден обаче вече подивял от глад и, след като отново улучил елен и вълците почнали да късат месо от него, Вълкомир се разкрещял и хукнал към тях с камата да ги гони- само момче срещу повече от 20 вълка. Ала понеже кракът му бил счупен, той бил много бавен. Когато доближил вълците, ония не го нападнали. Даже се отдръпнали настрани от елена. От последния не било останало много. Само, видял Вълкомир, черният му дроб не бел изяден. А то се знае, вълците оставят черния дроб на жертвата си за своя водач, за своя господар. И тия вълци били оставили черния дроб на елена за мъжа във вълча кожа, наречен Вълкомир, ала станал известен по-късно като Куцулан.

Така свършил разказът на Мето Мудрин.

## V

През нощта съботникът Чернев сънувал странен сън-видение. Видял той Господ да стои сред облаци в небесата и да определя съдбата на мъжете в Трънско. Извикал той при себе си един такъв и му рекъл:

- Виждаш ли тоя човек?- и му посочил Идриз бей, който бил наблизко.
- Виждам го.- рекъл мъжът.
- Тоя човек е Идриз бей. 20 години той няма да те закача и ти ще живееш спокойно и щастливо. Ала после той ще дойде у дома ти и ще го опожари. Ще убие и жена ти, и децата ти и до края на живота си ( сиреч през следващите 10 години) ти ще живееш много бедно и самотно.
- Господи, - рекъл мъжът.- бъди милостив! Махни тия 10 години от живота ми. Нека Идриз бей ги вземе по-добре.

И Господ дал още 10 години живот на Идриз бей. Така много от мъжете, чули злочестата си съдба, предпочели да дадат част годините си на турчина.

Ала тогава дошъл редът на Кръстан. Господ му рекъл:

- Кръстане, виждаш ли тоя човек? Това е Идриз бей. Срещу него и срещу още много други злосторници в Трънско ти ще се бориш цял живот. Ала накрая от самия Идриз бей ще бъдеш убит.

Кръстан нищо не казал. Застанал настрани.

Сетне дошъл редът на друг мъж. На него Господ рекъл:

- Това е Идриз бей. Той ще опожари цялото ти село. Ще изнасили майка ти, ще погуби баща ти. После майка ти ще роди син, който няма да е на мъртвия ти вече баща, а на Идриз бей. Него и майка ти беят ще прибере при себе си. След години той ще те ослепи, ще извади и двете ти очи, а сетне ще прати твоя полубрат да те убие.

Мъжът, като чул тежката си съдба, натъжил се. Разплакал се. Сетне спрял. Стиснал зъби и рекъл:

- Дай, Господи, половината от моя живот на тоя мъж, когото нарече Кръстан!

Господ така и сторил. И всеки следващ мъж, щом чуел злочестата си съдба, давал от годините си на Кръстан. Изредили се много такива. Десетки. Ала по едно време дошъл редът на Вълкомир. Явил се той пред Господ не като малкия 15-годишен Вълкомир, а като порасналия такъв. И бил такъв, какъвто Господ го бил създал- силен, с исполински ръст и две очи. На него Господ рекъл:

- Ти, Вълкомире, ще останеш от малък сирак. Ще те отгледа тоя мъж, наречен Кръстан.

Вълкомир рекъл:

- Нека!

Господ продължил:

- А тоя мъж е Идриз бей. Той ще ти извади дясното око и ще ти счупи десния крак та вечно ще останеш куц.

Вълкомир рекъл:

- Нека!

Господ продължил:

- Ще бъдеш прокълнат от цяло Трънско. Ще живееш по горите с вълците и всички ще се страхуват от тебе. Ще те мислят за опасно чудовище. И ще умреш само на 22-годишна възраст.

Вълкомир стиснал зъби. Рекъл:

- Нека!

И в него миг се обадил Кръстан:

- Господи, бъди милостив! Вземи половината от всичките години живот, които ми бяха дадени от ония мъже, и ги дай на Вълкомир, за да дочака дълбока старост.

Господ се усмихнал и изпълнил Кръстановата молба. Сетне се обърнал отново към Вълкомир и му рекъл още:

- Ти, Вълкомире, ще убиеш Идриз бей!

...

И съботникът се събудил.

## VI

Мудрин и ловците оставили на другия ден Чернев сам в колибата и пак тръгнали да търсят Куцулан. Времето навън било хубаво и ясно. Мъглата от предишния ден се била вдигнала. Било някъде по обяд, когато Велко чул изстрели и викове в гората.

Излязъл от колибата и последвал звуците. Те го отвели до познато вече място. Това била оная скала, на която вчера стоял Куцулан и която се намирала високо над поляната. Последната сега не била скрита в мъгла и затова съботникът ясно виждал мъжете, които се намирали на нея- четирима турци на коне и Куцулан, който бил с вързани ръце и чувал на главата. Той също бил възседнал кон. Турците водели жребеца му. Спрели по средата на поляната и зачакали. Сетне от гората излязъл и самият Идриз бей и още трима мъже турци.- и те на коне. Идриз бей се приближил до 22годишният тогава Вълкомир. Един от съратниците му рекъл:

- Това е Куцулан, бей.

И се чул гласът на бея:

- Не те зная кой си, Куцулане, ала ти предлагам да се присъединиш към хората ми, да ми служиш. Ако направиш това, аз пък ще те направя богат. Не го ли направиш, ще те накарам да съжаляваш. Е? Какво казваш?

Куцулан нищо не казал. И дума не се чула през чувала, който закривал лицето му.

- Защо сте му сложили това на главата?- рекъл Идриз бей.- Я го махнете тоя чувал!

И когато един от съратниците му изпълнил заповедта, тогава Идриз бей срещнал сразяващия поглед на Вълкомир. Отстъпил назад и се разтреперил (както сторил и Велко, когато погледнал в едното око на момчето преди години). И Идриз бей питал:

- Ти си Вълкомир, момчето на Кръстан, нали?
- Да. – казал вързаният момък.

А Идриз бей явно сам се досетил, че Куцулан никога няма да застане на негова страна. Затова заповядал на съратниците си:

- Убийте го.

И ония вдигнали пушки, ала преди да натиснат спусъците, чул се гласът на едноокия:

- По-добре за вас е да не стреляте.

Чул тия негови думи, Чернев си помислил, че той наистина знае, че е избран да погуби бея и , че няма да умре преди да го е направил та затова е толкова спокоен. Идриз бей обаче му се изсмял и му рекъл:

- Защо? Ще ни убиеш ли? Убий ни де!

Куцулан не отговорил.

После беят пак заповядал:

- Стреляйте!

Чул се първият изстрел, ала той не дошъл от съратниците на бея, а от револвера на Кръстан. Войводата изскочил от гората. Яхнал бил кон и , препускайки на такъв срещу турците, стрелял по тях. Първо улучил тоя, който бил насочил пушка срещу Вълкомир. Последният скочил от коня и , като взел кама и револвер от падналия мъртъв до него турчин, срязал въжетата, с които били вързани ръцете му, и почнал и той да стреля. Понеже старият войвода изскочил зад гърба на турците, ония се намирали като между чук и наковалня. Обърнели ли се да стрелят към Кръстан, застрелвал ги Куцулан. Стреляли ли към Куцулан, пронизвали ги куршумите на Кръстан. Два от последните ранили тежко Идриз бей, ала той не паднал от коня си, а го пришпорил към войводата. Стрелял по него и го улучил.

Кръстан паднал мъртъв на поляната.

А Идриз бей минал през трупа му с коня си и се изгубил в гората. След като Вълкомир избил и последните турци на поляната, отишъл до безжизненото тяло на мъжа, който го бил отгледал. Няколко сълзи се стекли от едното му око, когато прегърнал мъртвия Кръстан. Сетне закрещял яростно. И това бил крясък, който наистина не бил приличен на човешки. Самият Вълкомир повярвал, че Вълкомир наистина е Куцулан и наистина е звяр. Когато крясъците му престанали, настъпила тишина. От високо на скалата Чернев видял недалеч сред гората- в онай нейна част, която не била толкова гъста, конят на Идриз бей и до него- ездача му. Последният бил спрял, за да превърже раните си. Навярно бил спокоен , че не може да бъде достигнат от едноокия мъж, понеже той бил куц. И докато се грижел за раните си, жребецът му изцвил силно та Вълкомир разбрал, че убиецът на войводата е съвсем наблизко. И му викнал:

- Идриз бей! Чуваш ли ме?

- Чувам те.- отговорил беят.

- Знаеш ли оная приказка, която разказва как е станал вълкът?
- Не я зная.
- Слушай тогава. Вълкът бил създаден от Дявола, който всичко си му направил-остри нокти, също такива зъби, дебела козина... Само душа не можел да му даде. Не можел да го съживи. Затова Дяволът отишъл при Господа и го помолил за помощ. Рекъл му: „Каж ми как да вдигна на крака тоя звяр.” А Господ му отговорил ето какво: „За да го съживиш, трябва само да му кажеш: „Стани, вълк, изяж ме!” Такъв съвет дал Господ на Дявола и си заминал. Добре, ама Дяволът отишъл при вълка и му рекъл: „Стани, вълк, изяж Господа!” Знаеш ли, бей какво станало тогава? Нищо не станало! Дяволът и втори път зашепнал на вълчото ухо. И пак казал: „Стани, вълк, изяж Господа!” и пак нищо не ставало... Ала един път отишъл със звяра в морето и му казал: „Стани, вълк, изяж ме!”. И вълкът рипнал от ръцете му и щял да разкъса Дявола, ако оня не се бил скрил в морето!... И ти, Идриз бей, на два пъти ми казваше да застана срещу хората си и да ги разкъсам като чудовище. А такова успя да ме направиш едва днес, когато сам ми накара да те убия. Единственото, по което е различават Дяволът и Идриз бей е това, че за Идриз бей няма да има място, на което да се скрие от вълка, дето сам създаде!

Бейт не казал нищо. Чернев го видял отново да яхва коня си и да се изгубва в гората.

## VII

Мудрин водел мъжете вече в такава посока, че всички се досещали накъде отиват-към Изнебол кабасъ. Ала не в града, а в горите около него ги вкарал Врабчанският първенец. По това време Велко още не бил споделил за срещите си с Куцулан. Още се опасявал, че Мето може да се досети за несъгласието му момчето на Кръстан да бъде уловено и предадено на турците. Съботникът трябвало да остане сред тия мъже, за да попречи на намеренията им. Няма никакви планове. Просто знаел, че трябва да го направи.

Такива мисли го били обзели, когато стигнали една малка брезова гора, сред която двама турци лежали мъртви и само един- ранен. И тримата били пронизани от стрели, но на единия само раната не била смъртоносна.

Тоя един разказал на Мудрин и спътниците му какво се било случило.

И тримата турци яздели от Изнебол кабасъ. Ала по едно време излезли с конете си на една полянка, след която следвала същата тая брезова гора. По първите й дървета видели издълбани с нож очи. По едно око имало всяко дръвче. Сетне конете станали нервни и се разтреперили. Не искали да минават покрай очите. Затова тримата ездачи оставили жребците си на поляната и сами отишли да проверят, да огледат местността. Плахо и с оръжия в ръка прекрачили те в брезовата гора, когато се чул наблизко вълчи вой. Конете им избягали и от нищото сякаш към тях зафучали стрели. Двама от тримата умрели. Третият оцелял. И след малко сред дърветата се показал Куцулан с два вълка

от двете си страни. Той рекъл на ранения турчин: „Да идеш при Идриз бей и да му кажеш, че тия очи, които съм издълбал в дърветата, очертават границите на Изнебол кабасъ. Прекрачи ли я той или някой от хората му, мъртъв е. Тебе сега те пускам, за да му разкажеш. Видя ли те пак да прекрачваш границата, ще те убия. Знай и кажи на Идриз бей, че излезе ли от Изнебол кабасъ, навлиза в моите територии! Да му мисли!”.

Чул разказа на единия оцелял, Велко разбрал, че се намира в земите на Куцулан. Отишъл да види очите по кората на брезите. Наистина били там. И съботникът си помислил, че Мудрин и останалите мъже ще се уплашат и ще искат да напуснат Куцулановата територия. Ала не станало така.

- Трябва да помогнем на човека.- рекъл Мудрин.

И , като превързал раните, рекъл на турчина:

- Иди сега при Идриз бей и му кажи това, което ти е заръчал Куцулан и което разказа на нас.

...

А на осмия ден след отпътуването на Велко от Врабча, Мудрин и сподвижниците му се намерили насред пътя, минаващ през огромното ждрело на река Ерма. И малко преди това ждрело срещнали други убити Идризбейови съратници. Тоя път били много повече от трима. Ала пак имало един оцелял, който разказал за случилото се.

Заповядал бил Идриз бей на всичките тия мъже да минат през ждрелото на всяка цена и да идат да търсят помощ, ако трябва и от Цариград дори. Затова беят им дал най-добрите си коне и ги въоръжил тежко. Така те минали границата, създадена от Куцулан (а това били два бука от двете страни на пътя с по едно око) и, като навлезли във вълчите земи, очаквали звярът да изскочи всеки момент на пътя им. Ала неговите стрели дошли от върха на ждрелото, където той вече бил заел позиция . Обърнали се турците и вдигнали глави нагоре. Слънцето обаче също се било настанило сякаш на върха на ждрелото и между лъчите му и турците бил само Куцулан . Та същото това слънце на куция не му пречело, но от него турците почти не виждали едноокия. Изглеждало, че самото слънце стреля по тях. Отново Куцулан оставил само един жив. Слязъл от ждрелото при него и му рекъл: „Да кажеш на бея само, че щом не спази заръката ми, ще направя границите на Изнебол кабасъ по-тесни отколкото си мисли.” Сетне събрал оръжията на мъртвите и ги взел със себе си. Конете убил.

...

И на десетия ден Мудрин и другите ловци отново попаднали на мъже- тоя път само трима, пострадали от Куцулан. Всъщност съботникът видял, че единият е умрял без да има рани, без да е пронизан от стрела. Вторият обаче имал такава в гърдите и бил отдавна изстинал. Третият бил пронизан само в ръцете и краката и бил жив. Той разказал за случилото се.

Преди две нощи Идриз бей, като се качил на върха на кулата си в Изнебол кабасъ, затворил вратата на стаята си от вътрешната страна и видял издълбано в нея око. Побягнал назад и се разтреперил от страх. Развикал се за помощ. В стаята му влезли неговите съратници, прекрачвайки прага на вратата с едното око. Идриз бей знаел, че всичко, което е след това око, е само на Куцулан. Побъркал се той от страх. Не искал да излиза през тая врата, понеже си мислел, че след нея ще бъде разкъсан от вълка. Но знаел, че не може вечно да стои на върха на Кара-Феизовата кула. Затова наредил на хората си да го вържат за едно въже и да го спуснат през прозореца. Целият град се събрал да гледа как страхливецът бягал от нищото през прозореца. Нощта той прекарал в шатра и се заклел, че повече няма да стъпи в тая стая. На следващото утро заповядал кулата, която толкова много години стърчала в Изнебол кабасъ и символизирала турската власт в града, да бъде разрушена. Това не станало лесно и веднага, понеже тя била изградена от камъни. И все пак събарянето малко по малко започнало, а Идриз бей бил решен да предприеме мерки, каквито навремето били предприели Кара Феиз и Али бег- да изсече дърветата в Трънско. Събрал мъже с брадви и няколко въоръжени такива и се насочил с тях към близка граница, очертана от Куцулан. Не след дълго се намерили пред гора от букови дървета, по корите на първите от които били изсечени очи. Идриз бей стоял с коня си по-далече от тия очи и не гледал към тях. Заповядал на първите трима от мъжете с брадви да идат и да почват да сечат. Ония се приближили плахо до един огромен бук и, като го обградили, вдигнали брадви. Но не смеели да почнат да сечат. Било ги страх. Идриз бей пък продължавал да не гледа към границата с Куцулановите земи. Все пак познал, че хората му не били почнали да сечат, понеже брадвите им не се чували, и им викнал : „Почвайте да сечете!“ В него миг тримата мъже около бука стиснали здраво брадви и замахнали с тях. Ала ръката на единия се вдървила. Той изпищял от болка; пуснал брадвата на земята. Хванал се за сърцето и паднал мъртъв. Чак след това дошли две стрели от гората. Едната само ранила втория мъж, а другата убила третия. Видели това, останалите избягали с Идриз бей обратно в Изнебол кабасъ.

...

На дванадесетия ден Мудрин, ловците и съботникът попаднали за последен път на убити от Куцулан мъже преди да заловят самия него. И тая била най-кървавата от всички гледки до тоя момент... През равно поле преминавала малка река. Покрай нейното корито растели високи тополи с издълбани по кората им очи. Те, заедно с реката, очертавали границата между земите на Куцулан и тези на Идриз бей. Чернев видял, че мъртвите били само от тая част на реката, която принадлежала на Вълкомир.

Единственият оцелял разказал за случилото се.

Събрал Идриз бей всичките си мъже-конници, които му били останали и тях наредил на тая част от границата. Хората изглеждали спокойни, защото и от другата страна на реката полето продължавало и никъде по него не се виждал ни Куцулан, ни какъвто и да е вълк. Само Идриз бей стоял на коня си уплашен и настрани. Викнал той: „Минавайте!“ и мъжете му пришпорили конете си. Полетели жребците, навлезли в

реката- от Куцулан още нямало и следа. Минали реката, стъпили от другата страна на границата. И когато тополите с очите останали зад гърбовете на конниците, тогава последните почнали да падат в дълбоки пропасти. Тия трапове били изкопани и закрити с дървета от Куцулан преди началото на тая кървава сцена. И едноокият бил заложил още в дъната на пропастите десетки колове, на които конниците се нанизвали. Някои обаче, като разбрали за тия Куцуланови капани, обърнали конете да се връщат. Идриз бей пък видял, че все пак имало конници, които преминали покрай траповете и препускали свободно през земите на Куцулан. Разбрал още страхливият турчин, че всички трапове с колове са вече разкрити. Огледал се – още нямало и следа от Куцулан и други вълци в полето. Това му вдъхнало смелост. Той викнал силно на тия свои съратници, които още били от неговата страна на границата (а те не били много): „След мен!” И ония го последвали. Минал беят реката, очите, траповете... И се зарадвал, че необезпокоявано язди през вълчите земи. Ала точно тогава земята близо пред него сякаш сама се отворила и от нея се родили Куцулан и неговата глутница. Те избили каквото могли. Идриз бей отново не успели да погубят. Той за сетен път се спасил и побягнал в Изнебол кабасъ с малкото оцелели конници. А Куцулан крещал от яд, понеже бил много близо до врага, а не могъл да го убие. Знаел, че след тая кървава баня страхът у бея щял да нарасне още повече и той скоро нямало да посмее да премине границата та да навлезе в земите на вълците.

...

13тия ден от напускането на Вrabча Велко Чернев за сетен път прекарал в една колиба близо до Изнебол кабасъ, чакайки сподвижниците си. Последните тоя път се върнали не късно вечерта, както обикновено правели до тоя момент, а в ранния следобед. И той не се зарадвал на по-ранното им завръщане, понеже причината за него била улавянето на Куцулан. Вързали го били Мудрин и ловците. Съблекли го били гол до кръста и захвърлили накъде вълчата му кожа. Съботникът не разбрал и не питал как са го заловили. Главата на Вълкомир била покрита с чувал- както в оня ден, когато го били заловили Идризбейовите съратници.

Вrabчанският първенец пристъпил към Чернев. В ръката си държал лъка и стрелите на Куцулан.

- Вземи, съботнико, тия оръжия на Куцулан. Ти ще ги носиш и ще ги предадеш на Идриз бей.

## VIII

В Изнебол кабасъ навлезли по залез слънце. Никой не ги срещнал по пътя им. Никой не ги попитал дори кого водят, кой е човекът със скритото лице. Било много студено и повечето хора се били затворили в къщите си на топло. И Мудрин, ловците, съботникът и самият Куцулан застанали пред полу-разрушената Кара-Феизова кула. Тя била празна, пуста. Ала въпреки това Вrabчанският първенец се провикнал:

- Идриз бей! Вода ти самия Куцулан!

Настанала кратка тишина. Сетне един по един жителите на града започнали да излизат от къщите си и да се приближават плахо към уловения звяр. Самият Идриз бей не се появил от кулата, понеже вече не живеел в нея, а от някоя от селските къщи в Изнебол кабасъ. Дошъл той пеш, ала заедно с 23мата му съратници. Всъщност само толкова му останали. Сред тях Велко разпознал и мъжете, които срещали с Мето по горите и чиито рани последният бе превързвал. А Идриз бей пак се спрял настрани и питал:

- Кои сте вие? И защо не сте убили Куцулан? Не знаете ли, че не ми трябва вече жив?
- Знаем, бей,- отговорил Мудрин.- че не ти е нужен жив. Ала рекох, че сам ще искаш да го убиеш... И не се бой! Приятели сме ти.
- Истината казва човекът.- обадил се един от мъжете на Идриз бей.- В гората тия хора ни спасиха живота, когато Куцулан се опитваше да ни го отнеме. Ако не са приятели на бея, тогава защо са помагали на неговите съратници?

И още други разказали как получили помощ от Мето Мудрин. След като ги изслушал чак, Идриз бей пристъпил (а с него и хората му) напред към Куцулан. Извадил револвера си и казал:

- Искам, Вълкомире, окото ти мене да гледа, когато те убивам.

Велко се натъжил. Казал си: „И за какво беше всичко това, Куцулане? Напразно бяха всичките ти усилия! Напразно се жертва Кръстан за тебе.”

Тогава Идриз бей смъкнал чувала от главата на едноокия момък и се уплашил от погледа му дори повече от първия път, в който го срещнал на оная поляна. Сега единственото око на Вълкомир се било широко отворило и изглеждало сякаш само щяло да изскочи към турчина. Лицето на момъка се било намръщило и треперело всяка част от него, понеже бил разярен и между зъбите си здраво стискал кама. И я бил стискал през целия път до Изнебол кабасъ та тя била порязала устните му. От тях по брадата се стичала вълчата кръв на момчето на Кръстан. Като видял това страшно и на всичкото отгоре въоръжено лице, Идриз бей изкрещял от ужас. Разтреперил се и изпуснал револвера си, а пък Велко Чернев разбрал, че Мето Мудрин и ловците, дето той бил довел, били сред хората, които, когато Господ им съобщил тежката съдба, те Го били помолили да вземе част от живота им и да я даде на Вълкомир...

Куцулан пуснал камата в ръцете си и с нея ги освободил. През това време Вrabчанският първенец и ловците вече били почнали да стрелят по съратниците на бея, повечето от които били осакатени още преди от едноокия момък при опитите им да преминат определената от него граница на Изнебол кабасъ. И съботникът, който държал лъка и стрелите на Куцулан, запътил се към него. Докато тичал, оня вече бил заклал петима от Идризбейовите съратници. Чернев му метнал лъка и стрелите.

И Куцулан ги хванал.

Това, което се случило после, станало много бързо и Велко не успял да види и запомни всичко. Накрая обаче, когато изстрелите и виковете стихнали, стоели били изправени само Куцулан, съботникът, хората, които се събрали там, за да гледат, и Идриз бей, който бягал и се опитвал да си спаси кожата.

От нищото сякаш се появила глутницата на Вълкомир, която профучала покрай Велко. Когато я видели, хората от градчето побягнали от ужас. Ала не тях, а бея преследвала тя. И Куцулан пристъпил бавно напред. Заел позиция. Вдигнал лъка. Извадил стрела, прицелил се (с това едно око той винаги си бил прицелен в нещо). Стрелял сякаш към облаците. Стрелата му описала дъга в небесата. И се забила в Идриз бей та той паднал на земята. Вълците го настигнали. От него те оставили само черния му дроб за своя господар, наречен Вълкомир, но познат сред хората повече като Куцулан. След тая случка той и глутницата му се изгубили в мрака и повече никой нищо не чул за тях.

...

Тая история аз самият научих от стари трънчани. Те пък казваха, че са я чули от един даскал в Трън, преподавал в училището, което било съградено от камъните на съборената вече по заповед на Идриз бей Кара- Феизова кула. Тоя даскал завършвал разказа си ето така. „Велко Чернев отишъл до смъртно ранения Врабчански първенец, наречен Мето Мудрин, който му рекъл: „Ти, съботнико, след малко ще бъдеш единственият от хората, които се събраха във Врабча, за да тръгнат да търсят Куцулан. Затова ти трябва да разкажеш на другите за Мето Мудрин, за 10те ловци, за Кръстан... разкажи всичко, което ти показах и което чу от мене.- и издъхнал.”...

Дали всичко разказано е истина е знаел само съботникът Велко Чернев, от чиято уста тая история излязла за първи път.

КРАЙ